

Voorstel

Boerderij Inventarisatie en Monitoring BIM

10 januari 2016

Achtergrond

Over de stand van het agrarisch erfgoed hebben de regionale stichtingen en AEN onvoldoende informatie. Het leidt ertoe dat het niet goed mogelijk is te reageren op ontwikkelingen, met harde cijfers te onderbouwen dat er zich op een aantal vlakken problemen voordoen. Het opstellen van een agenda voor actie is daarom niet goed mogelijk. Telkens moet ad-hoc gereageerd worden op nieuw beleid.

Informatie betreft zowel de kwantiteit - denk aan aantal boerderijen, ouderdom, samenstelling gebouwen, functie - als de kwaliteit. Dat laatste is mn belangrijk omdat het informatie geeft voor onderhoud, behoud en beheer van het erfgoed.

Concreet kunnen data bijvoorbeeld gebruikt worden in het kader van een aantal RCE programma's of taken. Vanuit de Visie Erfgoed en Ruimte staat leegstand van agrarisch erfgoed op de agenda. Immers leegstand heeft een grote impact op de kwaliteit van het landschap en de omgeving. Een goed overzicht van de stand van het erfgoed en met name ook de regionale verbijzondering, waarbij de huidige functie en status van een boerderij een belangrijk kengetal is, zou kunnen helpen om tot een gericht beleid, bijvoorbeeld op het gebied van leegstand te komen. Daarnaast is kennis van de actuele situatie gewenst in verband met het 'vullen' van de 'erfgoedmonitor' en in verband met het aanvullen van kennis en op orde brengen van het monumentenbestand.

De laatste uitgebreide opname van erfgoed is gedaan in 2000-2001, ter voorbereiding van het Jaar van de Boerderij 2003. Het onderzoek gebeurde door de inzet van een groot aantal deskundigen dat vanuit de regionale stichtingen deelnam. Per provincie zijn een aantal gemeenten geïnventariseerd en vervolgens geëxtrapoleerd naar de rest van de provincie. Die gegevens zijn niet meer up-to-date.

Pas bij gelegenheid van het Jaar van de Boerderij 2013 is weer een onderzoek gestart. Het gebeurde onder auspiciën van de RCE en werd uitgevoerd door onderzoeksbureau Fenicks (Jan-Hylke de Jong). Door het gebruik en matchen van heel veel verschillende digitale bestanden (BAG, monumentenregister, kadaster en fotobestanden van panden en andere bronnen) werd voor een paar regio's in Nederland inzicht verkregen in de stand van de historische boerderij en mn in de onderhoudsstatus en het gebruik van de panden.

Het onderzoek gebeurde in eerste instantie voor drie gebieden: Oldambt, Salland (Raalte eo) en Amstelland, zo gekozen om iets te kunnen zeggen over verschillende type gebieden. Het doel van de pilot was bovendien om te zien in hoeverre informatie over monumenten (Rijks en gemeentelijk) verschilt van informatie over niet-beschermde agrarisch erfgoed.

Binnen deze drie uitgesproken onderzoeksgebieden waarbij de staat van onderhoud in drie categorieën is ingedeeld, in plaats van de door Monumentenwacht gebruikelijke vier gehanteerde categorieën, bleken de verschillen tussen gemeentelijke en Rijksmonumenten gering. Daaruit werd geconcludeerd dat met de informatie over monumenten ook een uitspraak gedaan kan worden over alle agrarisch erfgoed. Daarna is voor een aantal gebieden dezelfde systematiek toegepast.

Op dit moment is er naast de drie pilot gebieden en voor Markelo, een overzicht van alleen de Rijksmonumentale historische boerderijen voor de provincies Gelderland, Utrecht en Noord-Holland. Om tot een eerste overzicht te komen van historische boerderijen zouden we kunnen overwegen het onderzoek af te maken voor de rest van Nederland. Daartegen zijn een paar bezwaren:

- De inventarisatie blijft omdat we alleen informatie krijgen over rijksmonumenten onvolledig. Hoewel we toen hebben vastgesteld dat wat we van een monument zeggen ook geldt voor alle andere erfgoed-boerderijen maar soortgelijke onderzoeken elders in het land grotere verschillen laten zien tussen monumenten en andere gebouwen, blijft het een onbevredigd: monumenten zijn toch heel wat anders dan alle andere bouw. De discussie blijft.
- Verder zou de inventarisatie moeten dienen als een nulmeting te gebruiken bij latere inventarisaties. Omdat de monitoring (zie het voorstel verder) op een andere manier zal gebeuren dan de inventarisatie nu, zijn de beide waarschijnlijk grotendeels niet te vergelijken.

Inventarisatie- en monitoringsysteem voor al het historisch agrarisch erfgoed

Het percentage historische boerderijen dat een rijksmonumentale bescherming heeft, is slechts ca. 7 %. Extrapolatie vanuit nu bekende gegevens van alleen deze categorie objecten geeft te weinig informatie over het geheel. Daarom zetten we in op een systeem van monitoring dat, eenmaal ontwikkeld en geïntroduceerd, vanuit de boerderijorganisaties (AEN en regionale organisaties) kan worden uitgevoerd en dat informatie levert die relevant is voor het hele agrarische erfgoed en de kwaliteit van de landelijke omgeving. Het is een systeem dat diegenen die zich op plaatselijk, regionaal en/of nationaal niveau met historische boerderijen bezighouden, betreft en inzet voor een onderzoek dat-van-onszelf-is.

De inventarisatie en monitoring heeft als doel:

- te komen tot een volledige en betrouwbare inventarisatie van alle boerderijen in Nederland, aan de hand van een aantal gegevens zoals adres/locatie, voor/na 1960, huidige functie. (het vergroten van kennis over het boerderijenbestand en het signaleren van onjuistheden in het rijksmonumentenregister)
- te monitoren (bijhouden, beschrijven en rapporteren) hoe het historisch agrarisch erfgoed zich ontwikkelt, dat wil zeggen gegevens over aantallen, ouderdom/toekomst, functie, eigenaarschap, status, onderhoud. (vergroten van kennis over het boerderijenbestand en getallen voor erfgoedmonitor)
- te signaleren wat de veranderingen zijn die optreden als gevolg van ander beleid of gebruik om op basis van die gegevens eventueel tot actie en/of nieuw beleid te komen. (agendering)

inventarisatie + monitoring → constateren verandering ↔ nieuw beleid

Uitdagingen / vereisten

Het project kent vier uitdagingen / vereisten, als volgt te benoemen

1. Omdat het verzamelen van gegevens en zeker de voorziene veldtoets op deze schaal uniek is, zal de neiging bestaan om meerdere 'heren te dienen': nu je toch de kans hebt zou je dit en dit ook nog willen weten. Opdracht zal zijn om selectief te zijn en te blijven in wat je wel en niet kunt en wilt vragen.
2. Kennis van het agrarische erfgoed wordt straks gebaseerd op het matchen van meerdere en verschillende informatiebronnen. Sommige zijn nu al beschikbaar. Zo willen we werk maken van het inventariseren van beschikbare databestanden (zie fase 2). Die zijn uiteraard al ongelijksoortig omdat ze voor verschillende doelen en in verschillende tijden zijn verzameld. Ook digitale bestanden kunnen worden ontsloten (Monumentenregister, BAG, Kadaster, Funda, etc. etc. Andere data moeten uit de veldtoets komen en zijn weliswaar actueel maar ook subjectief. De grote kunst zal zijn al deze informatie te koppelen en tot één tijd en 'laag' terug te brengen
3. Een derde risico, uitdaging bestaat eruit er voor te zorgen dat er voldoende gemotiveerde en geïnstrueerde veldwerkers beschikbaar zijn. Dat vraagt de informatie over het project zo snel mogelijk te concretiseren en zoveel mogelijk geïnteresseerden daarover te informeren. Door te kiezen voor een pilotgebied dat weliswaar atypisch is - relatief veel boerderijen organisaties en naar verwachting agrarisch erfgoed adepten - verwachten we kennis en ervaring op te doen voor een landsdekkende aanpak; als het hier niet zou lukken dan wordt het nog moeilijker elders.

4. Stichting AEN en de RCE betrachten de grootst mogelijke zorgvuldigheid ten aanzien van de in het kader van het project verzamelde data en houden rekening met de toepasselijke regels betreffende de privacy en de intellectuele eigendom.

Fasering

Het projectverloop bestaat uit een aantal fases

1. Definitie- en inventarisatiefase

Komen tot een eenduidige omschrijving van status, begrip boerderij, jaar van stichting, functie en gebruik, etc

2. Databestanden verzamelen en evalueren voor gebruik

Inventariseren van welke databestanden er in Nederland (landelijk, provinciaal, regionaal, lokaal) beschikbaar zijn op basis waarvan een database kan worden gevuld. Inzet is om een dergelijk overzicht te maken in samenspraak met vertegenwoordigers van de boerderijstichtingen.

NB Voor Overijssel zijn er de volgende digitale bestanden van boerderijen: rijksmonumentale boerderijen; gemeentelijke monumenten (gedeeltelijk); voor enkele gemeenten bv Hengelo en Deventer, een volledige opname van boerderijen; inventarisatie Fenicks boerderijen Raalte, Markelo; IJsselhoeven; aanstaande inventarisatie boerderijen Twente.

Resultaat: Een overzicht van wat er al aan informatie beschikbaar is en een eerste idee van landelijke kengetallen en d-base omgevingen

3. Opzet en vullen data base

De gegevens van fase 2 verwerken in een database en aanvullen met andere bestanden, bv BAG, CBS (agrarische bedrijven), provinciale gegevens.

Resultaat: eerste nog niet veld-gecontroleerde bestand van boerderijen

4. Veldtoets en eerste monitoringsopgave

Uitwerken van het monitoringstraject in een eerste pilot gebied voor het vervolgens breed uitrollen van de periodieke inventarisatie; voorgesteld wordt Provincies Overijssel vanwege de dichtheid aan boerderij-stichtingen

Opzetten digitale systematiek, op basis van een smartphone-app waarmee de database verder wordt gecontroleerd en gevuld door vrijwilligers van AEN.

Trainen van gebruikers door AEN.

Verwerken inkomende data door AEN.

In de pilot kunnen specifieke monitoringsopdrachten worden toegevoegd; denk aan meer informatie over het verloop van de leegstand of anticiperen op de aanstaande Omgevingswet.

Na de pilot is de bedoeling om de aanpak, mogelijk met wijzigingen Nederland breed uit te zetten. In de laatste fase zal monitoring van agrarisch erfgoed in volle omvang mogelijk zijn.

Planning en kosten (in €, inclusief BTW)

	planning	kosten projectleider / content manager	kosten begeleiding (incl. app)	veldtoets; controle in het veld*	uitvoeringskosten	to-taal
1. Definitiefase	jan - feb 2016	3.000	1.000			4.000

2. Bestaan- de bestan- den	jan - mrt 2016	7.000	2.000	3.750	1.000	12.750
3. Database	mrt- medio 2016	5.000	5.000		4.000	14.000
4. Veldtoets pilot	sept 2016	8.000	14.000	31.250	10.000	55.250
Uitzetten Ned.-breed	vanaf januari 2017	voorlopige schatting 20.000				
Monitoring	vanaf medio 2018	kosten afhankelijk van wensen 'klanten'; dekt ook de jaarlijkse onder- houdskosten; aanneme 10.000 per jaar				
totaal		23.000	22.000	35.000	15.000	€ 95.000

* Berekening is gebaseerd op de volgende uitgangspunten

Laatste overzicht boerderijen is van SHBO 2001.

Gegevens Overijssel: 13.900 boerderijen ouder dan 1940. Dat zijn dus alle boerderijen die er dan in Overijssel staan. Daarna zijn er in de wederopbouwfase, tot 1995 (aanneme) 1.000 boerderijen bijgekomen en in de periode daarna tot nu nog eens 500. Totaal zouden we uit kunnen gaan van een potentieel van 15.400 boerderijen. Afname in periode 2000 - nu = 10% (NB uit onderzoek is gebleken dat van 1940 - 2000 het bestand aan boerderijen van voor 1940 (dat toen als historisch werd benoemd) met 50% achteruit is gegaan. Sedertdien komt daar een verlies bij van nog eens 10%)

Totaal aantal boerderijen in 2015 in Overijssel is 14.000.

Tijdbesteding bij veldtoets: per boerderij 5 min. Totaal 1.250 uur (incl algemene inzet). Uur inzet vrijwilliger à 25,-

Financiering

Bijdrage VER	€ 50.000
Bijdrage provincie Overijssel	€ 10.000
Cofinanciering AEN, eigen arbeid	€ 35.000
Totaal	€ 95.000

Organisatie

Projectleiding	Gerard Hendrix (HX); contract daartoe tussen HX en AEN
Ondersteuning	Saskia van Berkel (trainee, onder verantwoordelijkheid HX) andere vrijwilligers, mn bij fase 2-3 Judith Toebast (RCE) op ad-hoc basis

Gerard Hendrix organiseert zelf ten behoeve van overleg een interne projectgroep waarin iig de trainee en vrijwilligers (zie hiervoor).

Voor fase 3 en de voorbereiding van fase 4 wordt Jan Hylke de Jong (Fenicks) ingezet.

Begeleidingsgroep	3 vertegenwoordigers RCE, te weten Judith Toebast, Mariëlle Kok en Machteld Linssen; 3 vertegenwoordigers AEN, te weten Ewoud van Arkel (DB AEN), Robert Kemper (Sallands Erfgoed) en een nader aan te wijzen vertegenwoordiger uit gelederen AEN. Voorzitter/secretaris: projectleider BIM Gerard Hendrix
-------------------	--